

Az államhatalom jellege az 1944. augusztus 23.—1945. március 6. közötti szakaszban

Románia történelmében először 1945. március 6-án jutott uralomra valóban demokratikus kormány, dr. Petru Groza széles demokratikus alapokon nyugvó kormánya. A néptömegek 1945. március 6-i győzelmére utalva Nicolae Ceaușescu elvtárs a következőket mondotta: „Így tehát a Groza-kormány megalakulása nemcsak egyszerű kormányváltás volt, hanem országunk politikai rendszerének megváltoztatása is: a munkások és parasztok forradalmi demokratikus hatalmának beiktatása.“ (Nicolae Ceaușescu: *Románia a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom építése útján*, 4. Bukarest, 1970. 608—609.).

Ezzel kapcsolatban felvetődik az a kérdés, amelyre véleményem szerint mind-egyeddig nem adták meg a megfelelő, kielégítő választ: milyen volt az 1944. augusztus 23-i győztes, antifasiszta nemzeti fegyveres felkelés nyomán létrejött hatalom jellege egészen az 1945. március 6-i történelmi eseményekig.

Az eddig kiadott monográfiák és tanulmányok különféle válaszokat adnak erre a kérdésre. Így például M. Lupan *Contribuții la studiul puterii în prima etapă a revoluției populare din România* (București, 1958) című munkájában a következőket jelenti ki: „... az 1944. augusztus 23-i aktus után a polgári-földesúri államhatalom megnyilvánulásai lehetetlenné teszik, hogy ezt az aktust mint a romániai kizsákmányoló osztályok hatalmának megdöntését értékeljük.“ (21.) Ezután pedig ezt írja: „A munkásosztály vezetői néptömegek, illetve a polgári-földesúri államhatalom közötti antagonizmus ebben az egész időszakban valamennyi területen megnyilvánult“ (25.), ugyanezen az oldalon olvashatunk „a néptömegek és a reakciós államhatalom“ közötti ellentmondásról, majd a 41. lapon az idézett szerző megjegyzi, hogy „a polgári-földesúri államhatalom akciói és e hatalom tendenciái valóban koncentrált módon fejeződnek ki az országot 1944. augusztus 23. és 1945. március 6. között vezető reakciós többségű kormányok tevékenységében“.

Ioan Ceterchi *Republica Populară Română — stat socialist* (București, 1962) című munkájában kijelenti: „Még az augusztus 23.—március 6. közötti időszakban felléptek és kifejlődtek azok az erők, amelyek a polgári-földesúri hatalom elleni harcban az új népi demokratikus hatalom elemeit képviselték.“ (25.) A gondolatot feleleveníti előadásában is (*Teoria generală a statului și dreptului*, București, 1967), ahol az 1945. március 6-án széles demokratikus alapon létrejött kormány beiktatásáról megjegyzi: „A polgári-földesúri hatalom helyét átvette a dolgozók hatalma, s e hatalom lényege a proletariátus és a parasztság forradalmi demokratikus diktatúrája volt, amelyet a proletariátus vezetett.“ (183.).

Újabbán a *România în anii revoluției democrat-populare 1944—1947* (București, 1971) című munkában ismét megjelenik az a gondolat, hogy „az 1945. március 6-i kormány megalakítása nem jelentett egyszerű kormányváltást, hanem a romániai politikai rendszer megváltozását, a régi polgári és földesúri hatalom felszámolását s a munkások és parasztok forradalmi demokratikus hatalmának létrehozását“ (126—127.) Mihai Pătu viszont másképp vélekedik. *Sfârșit fără glorie* című munkájában (București, 1972) „demokratikus rendszerről“ beszél, szerinte ugyanis figyelembe kell venni a kormány 1944. augusztus 24-i Nyilatkozatát, amelyben kijelenti: „A diktatúra megszűnt. A nép ismét jogaiba lép. A politikai rendszer, amelyet létrehozunk, demokratikus lesz, amelyben biztosítjuk és tiszteletben tartjuk a köz- és polgári jogokat. Mostantól kezdve sorsunk urai leszünk.“ (Lásd a *România liberă* 1944. augusztus 24-i, 11. számát.)

Nicolae Ceaușescu elvtárs a demokratikus kormány 1945. március 6-i beiktatásának huszonötödik évfordulóján tartott ünnepi gyűlésen elhangzott beszédében mondotta, az 1944. augusztus 23. és 1945. március 6. közötti időszakban működő kormányokra utalva, hogy ezek „mindent megtettek a széles népi tömegek, a demokratikus és forradalmi erők harcának megakadályozására“, a kizsákmányoló párt-

jai — a két „történelmi“ párt — és a király tevékeny segítségével; és hogy „igyekeztek fenntartani és megszilárdítani a polgári-földesúri rendszert, valamint a külföldi imperialista körök uralmát“. Pártunk főtítkáranak e szavai azt hangsúlyozzák, amit a reakciós körök s az uralkodó tenni szerettek volna, nem pedig amit tettek, amint ez világosan kiderül ugyanannak a beszédnek egy másik passzusából: „Egyszóval, a reakciós körök úgy vélték, hogy az augusztus 23-i felkeléssel a népi megmozdulás befejeződött, és utána — érdekeiknek megfelelően — megpróbálták mindent fokozatosan visszaterelni a régi mederbe, hogy a dolgok úgy maradjanak, ahogy a múltban voltak.“

Íme, miért mondhatjuk, hogy az említett időszakban a hatalom lényegileg nem polgári-földesúri jellegű, hanem más, közelebbről *polgári demokratikus* jellegű volt.

Véleményünk szerint a történelmi igazság az, hogy 1944. augusztus 23.—1945. március 6. között a hatalom lényege *polgári demokratikus* természetű volt, és az államhatalom feladata többek között éppen a polgári demokratikus forradalom kiteljesítése volt Romániában. Anélkül, hogy a problémát kimerítően tárgyalhatnánk, a következőkben igyekszünk a fenti állítást igazolni.

Már itt leszögezzük: a hatalom polgári jellegét meghatározta az a tény, hogy ebben az időszakban a polgárság és a földesúri osztály nem csupán a gazdasági életben, hanem az állam szerveiben és különösképpen a központi szervezetekben egyaránt uralmon volt. Ezek az osztályok a monarchiával együtt úgy vezették az országot, hogy az események nagyjából megfeleljenek az ún. történelmi pártok által kialakított elképzelésnek. Ezek szerint az augusztus 23-i aktus a nép harcának végső pontját jelentette, és a demokratikus rendszer az uralkodó osztályok számára csak új keretet jelentene „Románia régi politikai rendszeréhez való visszatéréshez, ahhoz a rendszerhez, amely a királyi diktatúra előtti korszakban uralkodott“. (M. Fătu, i.m. 94.)

Az 1944. augusztus 23-án létrejött rendszer demokratikus jellegét a forradalmi nép tevékenysége és célkitűzései biztosították. A néptömegek számára az 1944. augusztus 23-i történelmi aktus csupán „a kezdetét jelentette a mély politikai és társadalmi átalakulások megvalósításának, kezdetét annak a harcnak, amelyet a régi polgári viszonyok végleges felszámolásáért folytattak“. (Lásd a *Partidul Comunist Român — conducătorul revoluției democrat-populare — 1944—1947* című tanulmányt. *Anale de istorie*, 1972. 2. 98.)

Pártunk főtítkára a katonai fasiszta diktatúra megdöntését „történelmi fordulatként“ jellemezte, és megjegyezte azt is, hogy az antifasiszta, demokratikus harc e fordulat után gyorsan átalakult „nagymeretű társadalmi harccá, olyan küzdelemmé, amelyet országunk történelme eddig nem ismert, és amely megnyitotta az utat a legmélyebb forradalmi átalakulások felé, a román nép szabadságsegyenének, társadalmi és nemzeti célkitűzéseinek megvalósítása felé. Sokoldalú politikai és szervező tevékenysége eredményeképpen a Román Kommunista Párt egyesíteni tudta ebben a mozgalomban a nemzet fő erőit, a munkásosztályt, a parasztságot, az értelmiséget, a városi középrétegeket és még a polgárság bizonyos köreit is.“ (Nicolae Ceaușescu, i.m. 5. 197.)

Joggal állapítható meg, hogy e korszak forradalmi küzdelmének egyik legfontosabb jellegzetessége volt a nép utcai harcainak, valamint az államapparátusban és a reakciós többségű kormányban tevékenykedő kommunisták, valamint más forradalmi elemek harcának tökéletes összekapcsolása, egybehangolása. Ennek döntő jelentősége volt azoknak az intézkedéseknek a kidolgozásában és elfogadtatásában, amelyek megfelelőek a néptömegek céljainak és törekvéseinek, s ugyanakkor megakadályozták ezeket a kormányokat abban, hogy reakciós politikát folytassanak.

Az „antifasiszta és antiimperialista nemzeti felkelés“ győzelme után (a kifejezést Nicolae Ceaușescu 1974. február 27-i beszédéből vettük), 1944. augusztus 31-én az 1626. számú Dekrétummal ismét érvénybe helyezték az 1886-os Alkotmányt az 1923-as Alkotmányban beiktatott módosításokkal. Ez azt jelentette, hogy az állam központi szervei a polgári-földesúri rendszerből ismert szervek maradtak, vagyis a király, a kormány (II. szakasz) és a parlament (III. szakasz). A parlamenttel kapcsolatban a Dekrétum kijelenti: „A nemzeti képviselőlet a minisztertanács határozata alapján kiadott Dekrétum szerint szervezzük majd meg“, addig viszont a törvényhozó hatalmat a király gyakorolja a minisztertanács javaslatai alapján.

A politikai rendszerrel kapcsolatban az említett Dekrétum I. szakasza leszögezi: „A románok jogai az 1886-os Alkotmányban elismert jogok, azokkal a módosításokkal, amelyeket az 1923. március 29-i Alkotmány vezetett be.“

Vagyis az elerzett korszakban a monarchia visszanyerte azokat a jogokat, amelyekről a katonai fasiszta diktatúra idején részlegesen megfosztották, és ezzel alkotmányos monarchiává vált. Megjegyezzük: alkotmányos jogainak gyakorlásában a monarchia kénytelen volt tudomásul venni, hogy ez a népi forradalom időszaka volt, és az események menetét döntő módon a nép határozta meg.

E korszak egymást követő három kormányát a pártdokumentumok „reakciós többségű kormányoknak” nevezik. (Nicolaie Ceaușescu: *Beszéd a Nagy Nemzetgyűlés fasiszta iga alól való felszabadulás huszonötödik évfordulója tiszteletére rendezett ünnepi ülészakon*. — I. m. 4. 375—376.) Az 1944. augusztus 23. után megalakult első kormány, amelyet C. Sănătescu tábornok vezetett, katonai és szakember-kormány volt. Ebben a kormányban a pártok (RKP, SZDP, Maniu Nemzeti Parasztpártja és Brătianu Nemzeti Liberális Pártja) egy-egy képviselővel vettek részt. Az RKP képviselője, Lucrețiu Pătrășcanu ad-interim a jogi tárcát is megkapta, s ez a tény rendkívül jelentős volt az államapparátus demokratizálása és a fasiszta maradványok felszámolása szempontjából. A másik két reakciós többségű kormány (a szintén Sănătescu vezette november 4-i és az N. Rădescu tábornok által vezetett december 6-i) tagjai a politikai pártok képviselői voltak.

Az utóbbi időben megjelent munkák közül néhány azt állítja, hogy a november 4-i és a december 6-i kormány „koalíciós” kormány volt, amelyben az Országos Demokratikus Arcvonal a fő polgári pártokkal együtt vett részt. (Paraschiva Nichita cikkeiben az *Anale de istorie* 1972. 6. és 1973. 6. számában, továbbá az 1947. december 30. című gyűjteményes kötetben — ismételten visszatér ez a gondolat. De M. Fătu idézett munkájában szintén hasonló megjegyzések találhatók.)

Nem hinnénk, hogy az említett két kormányt koalíciós kormányoknak lehetne nevezni, lévén hogy a kormányban résztvevő pártok politikai álláspontra különböző volt, anélkül, hogy azonos platformot alakítottak volna ki. A Román Kommunista Párt és az Országos Demokratikus Arcvonal erői jól meghatározott közös platformmal rendelkeztek, amely megfelelt a forradalom felfelé ívelő szakaszának, és amely magába foglalta a forradalmi nép legégetőbb követeléseit. Ezzel szemben Maniu Nemzeti Parasztpártja és Brătianu Nemzeti Liberális Pártja viszszautasította a csatlakozást ehhez a platformhoz, és saját programja szerint politizált. Noha e programok tartalmaztak olyan pontokat is, melyek azonosak voltak az ODA követeléseivel — mint például az antihitlerista nemzeti felszabadító háborúban való részvétel —, más pontokban ez a program radikálisan eltért az ODA haladó célkitűzéseitől. Ezen a tényen az sem változtatott, hogy propagandisztikus célokból, politikai húzások érdekében ezek a pártok is felvetették a földreform problémáját.

Másodsorban: az említett kormányok ebben a korszakban igen keveset tettek azért, hogy a nép forradalmi követeléseit kielégítsék, és mindazt, amit a tömegek egyáltalán elérhettek, azt utcai harcok árán vívták ki. E harcok élén nyilván ott láthatjuk az Országos Demokratikus Arcvonal képviselőit, mindenekelőtt a kommunistákat. Csak egyetlen példát: „... az ODA Tanácsa 1944. november 15-én megvitatta azokat a javaslatokat, amelyeket képviselői az állami adminisztráció megtisztításáról szóló törvény módosítására vonatkozóan, továbbá a régi prefektusok és községi elöljárók leváltásának módozatával kapcsolatban a kormányban előterjesztettek. A miniszterközi bizottság aznap, továbbá 1944. november 16-i és 18-i ülésein az ODA képviselői az előzetes megállapodás értelmében visszautasították a községi választások kiírására vonatkozó nemzeti parasztpárti javaslatot... és szorgalmazták, hogy a kormányban résztvevő szervezetek, pártok és a néptömegek megkérdésezése alapján a belügyminisztérium nevezzen ki prefektusokat és elöljárókat azok helyére, akik nem felelnek meg. Viharos viták után s a megyei és községi hatóságok leváltására indított forradalmi tömegakciók következtében a Nemzeti Parasztpárt és a Nemzeti Liberális Párt kormánybeli képviselői elfogadták az Országos Demokratikus Arcvonal javaslatát.” (Paraschiva Nichita. *Anale de istorie*, 1973. 6. 43—44.)

Harmadsorban: miután e két kormányt mindenki ideiglenesnek tekintette, mindkét tábor a végleges megoldásokra összpontosított. A reakció által december 6-án kirovokált erőpróba — Rădescu tábornok kinevezése a kormány élére — ahelyett, hogy a várt irányban döntötte volna el a kormány problémáját, a demokratikus erők győzelmével végződött. Ezek az erők ugyanis nem sokkal később megdöntötték Rădescu uralmát, és arra kényszerítették a királyt, hogy hosszú halogatás után 1945. március 6-án kinevezze az Országos Demokratikus Arcvonal kormányát, élén dr. Petru Grozával.

Így a Nemzeti Parasztpárt és a Nemzeti Liberális Párt végleg vereséget szenvedett, és ezeket a pártokat örökre eltávolították az ország politikai veze-

téséből. A forradalmi nép akarata győzött: megalakult Románia első, valóban demokratikus kormánya.

A lehetséges érvek listáját nem merítettük ugyan ki, de úgy véljük, hogy az említett korszakban már csak azért sem beszélhetünk koalíciós kormányokról, mert ezzel felelőssé tennénk az ODA-t azokért az ellenforradalmi, nemzet- és néppellenes akciókért, amelyeket e kormányok reakciós többsége kezdeményezett. Ezzel szemben tudott dolog, hogy az ODA képviselői — élükön a kommunistákkal — leleplezték az ilyen akciókat. 1944. november végén a zsilvölgyi bányászok előtt beszélve, Gheorghe Gheorghiu-Dej kijelentette: „A jelenlegi kormányban résztvesznek olyanok, akikhez ragaszkodtok, de tudnotok kell, hogy a kormányban ezek az emberek azoknak az ellenállásába ütköznek, akik nem a ti érdekeiteket képviselik. Kormánybéli képviselőitek eredményei a ti támogatásotoktól, a ti harcotoktól függenek.“ (Scântea, 1944. december 2.)

Tulajdonképpen arról van szó, hogy az idézett szerzők, akik a koalíciós kormány fogalmához ragaszkodnak, gyakran kénytelenek reakciós többségű kormányról beszélni, és ez a megfogalmazás szerintünk megfelel a valóságnak. Így például Paraschiva Nichita egyik említett cikkében kijelenti: „A földesúri földek felszámolására alulról kezdeményezett akciók, amelyeket a kormány reakciós többségével szemben kezdeményezett a parasztság...“ — vagyis ő sem ragaszkodik a koalíciós formulához.

Fentebb említettük, hogy a hatalom lényegének demokratikus oldalát ebben a korszakban a forradalmi nép aktivitása és harca biztosította. A néptömegek a Román Kommunista Párt vezetésével előre vitték a népi forradalom ügyét, hiszen csak ezen az úton oldhatták meg a szocialista forradalomra való áttérést biztosító feladatokat.

A forradalmi nép akciói az 1944. augusztus 23.—1945. március 6. közötti szakaszban a reakciós többségű kormányok feje fölött valósultak meg. A legfontosabb, ilyen jellegű akció a reakciós prefektusok és előjárók elűzése és a területi-adminisztratív egységek vezetésének demokratikus megoldása volt: 1945. március 3-án az ország 58 megyéjéből 52-ben az ODA-hoz tartozó prefektusokat iktatott be a nép. A másik, döntő jelentőségű forradalmi akció az 1944 vége felé kezdődött földreform, amelynek földesúr-ellenes és antifasiszta jellege általánosságá vált 1945 februárjában, amikor a párt hívó szavára a parasztság elfoglalta a földesúri földeket.

Az intézkedések második kategóriája azért valósulhatott meg, mert a pártnak sikerült összehangolnia a tömegek forradalmi utcai akcióit az államapparátusban és a reakciós többségű kormányokban tevékenykedő demokratikus elemek tevékenységével. Ezek az intézkedések lehetővé tették a reakciós többségű kormányok tevékenységének szűkítését, és olyan határozatok elfogadását, amelyek megfeleltek a néptömegek követelésének. Ilyen eredmény volt például az államapparátus megtisztítása a fasiszta-legionárius elemektől, a háborús bűnösök elítélésére vonatkozó törvénykezés, a háborús profitok felhalmozói elleni intézkedések, a nemzeti kisebbségek egyenlőségének meghirdetése. E politika legfontosabb eredménye azonban az volt, hogy sikerült kidolgozni és elfogadtatni a szakszervezetekre vonatkozó törvényt (1945. január) és a nemzeti kisebbségek Statútumát (1945. február). Hogy mindezt az utcai harc és a kormányban működő demokratikus elemek tevékenységének egybehangolásával érték el, arra igen jó példa az a mód, ahogyan 1945 januárjában kidolgozták és elfogadtatták a szakszervezetekre vonatkozó törvényt. Noha a munkások már a fegyveres felkelést követő napokban megkezdték a szakszervezetek szervezését, és szeptember 1-én az RKP és az SZDP központi bizottságainak képviselői együttesen megállapodtak az alkalmazottak szakszervezetekbe való tömörítésének elveiben és a szükséges intézkedésekben, annak ellenére, hogy a kormány elismerte a munkások szervezkedési jogát, a szakszervezetek megalakulása és különösképp a szakszervezetek jogi helyzetére vonatkozó intézkedések kidolgozása rengeteg harc és nehézség árán ment végbe. A reakciók között sokan azt hangoztatták, hogy nem kellett volna engedélyezni a munkások szervezkedési jogát, mások viszont az 1921-es törvények keretei között kívánták csak engedélyezni a szakszervezetek létrejöttét. Ezzel kapcsolatban említésre méltó a Belügyminisztérium 12 711. számú rendelete (1944. szeptember 30.). Ebben olvashatjuk: „A kormány elhatározta, hogy a szakszervezetek megszervezésével kapcsolatos újabb törvények kidolgozásáig a dolgozók csak az 1929-es törvénynek megfelelő módon tömörülhetnek szakszervezetbe... Ha a dolgozók megkísérelnék az említett rendelkezések megszegését, akkor a katonai parancsnokok, a tulajdonosok vagy a különböző ipari vállalatok vezetői

a rendőri, csendőri szervekhez vagy a térparancsnokságokhoz forduljanak." (Lásd M. Fátu, i. m. 179.)

Annak ellenére, hogy már 1944. szeptember végén kidolgozták a szakszervezeti törvényt, és ezt meg is vitatták a Nemzeti Parasztpárt és a Nemzeti Liberális Párt képviselőivel a minisztertanács elé való beterjesztés előtt, a reakciós pártok nem fogadták el a törvénytervezetet, s ami még jellemzőbb, noha a minisztertanács több ülésén is előterjesztették, egyetlen egyszer sem vitatták azt meg a reakciós többség ellenállása következtében. A törvényt egyébként az SZDP egyik vezetője, Lothar Rădăceanu munkaügyi miniszter terjesztette elő.

A néptömegek végül mégis győztek. A minisztertanács január 15-i ülésén kénytelen volt megvitatni és január 20-án kibocsátani a szakszervezetek szervezésére vonatkozó törvényerejű rendeletet. Megjegyezném, hogy eközben lázas előkészületek folytak az országban a 12 szakszervezeti szövetség kongresszusának és a szakszervezetek általános kongresszusának előkészítésére (ebben az időben az országban 513 szakszervezet működött). Január 15. és 20. között számtalan gyűlést tartottak, számtalan delegáció kért kihallgatást a belügyminisztériumban, követelve e fontos törvény kidolgozását. A törvény elfogadása azután már csak a meglévő helyzetet szentesítette. Egyébként Chivu Stoica a Scânteia 1945. január 4-i számában világosan kimutatta a dolgozók harcának jelentőségét a szakszervezeti jogok kiharcolásában.

Sajnos, nem foglalkozhatunk bővebben ezeknek az intézkedéseknek a közvetlen és távlati következményeivel, mégis hangsúlyoznánk néhány dolgot. Elsősorban azt, hogy ezek megerősítették a forradalmi és demokratikus erők helyzetét, a munkásosztály vezető szerepét. Jellemző, hogy sok becsületes ember, akit félrevezetett a történelmi pártok frazeológiája, most kiábrándult e pártok politikájából, és csatlakozott az ODA-hoz.

Másodsorban: ebben a periódusban fejlődött ki és erősödött meg a munkás-paraszt szövetség, a népi demokratikus rendszer jövődjé szociális alapja.

Harmadsorban: sikerült a reakciós-polgári többségű államapparátus akcióit leszűkíteni, és megteremteni azokat a feltételeket, amelyek lehetővé tették e szaksz legfontosabb problémájának, a hatalom problémájának forradalmi és demokratikus megoldását. 1945. március 6-án létrejön a népi demokratikus rendszer, amelynek lényege a proletariátus és a parasztság forradalmi, demokratikus diktatúrája. A forradalmi nép első döntő győzelme volt ez, amely bebizonyította, hogy a tömegek világosan megértették: a kommunisták tettei és szavai között nincs különbség, és ezért a kommunistákat érdemes követni, hiszen ők azok, akik képesek a román népet a haladás és a felvirágzás útjára vezetni.

Végül a Román Kommunista Párt éppen a forradalmi nép céljainak megfelelő harcok eredményeképpen megszerezte a politikai vezető szerepet. Amint ezt pártunk főtitkára hangsúlyozta: "...pártunk elláthatta szerepét, mert egész lényében azonosította magát a dolgozó tömegek érdekeivel, a nemzeti és társadalmi igazságért és szabadságért küzdő nép törekvéseivel." (Nicolae Ceaușescu, i. m. 4. 625.)

Bakó-Hetei Rozália
kerámiaja